

Döner diplomatiýasy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Döner diplomatiýasy DÖNER DIPLOMATIÝASY



Germaniýanyň prezidenti Ştaýnmaýeriň ýany bilen äpet döner getirmegi we muny türk-nemes dostlugynyň nyşany hökmünde görkezmegi meni ynjalykdan gaçyrdy. Germaniýa bilen Türkiýäniň arasynda taryhy, intellektual, söwda, harby ugurlarda gaty kän ýakyn gatnaşyklarymyz bar. Beýle ýygý gatnaşygy dönere baglap goýaýmak meniň üçin-ä dogry däl

Birdenkä Arif Dinonyň şygry ýadyma düşdi. Gysgajyk şygrylary ýazan ussat şahyr bularyň birinde şeýle diýýärdi: «Döner kebab dönmän geçsin». Kim bilýär, nämä gahary gelip, beýle diýipdir. Daşary ýurtda bolandygym üçin nemes prezidenti Ştaýnmaýeriň çakylygyna gidip bilmedim, ýöne eger giden bolsadym, oňa şeýle

diýerdim: «Germaniýa bilen Türkiýäniň arasynda taryhy, intellektual, söwda, harby ugurlarda gaty kän ýakyn gatnaşyklarymyz bar. Beýle ýyggy gatnaşygy dönerä baglap goýaýmak meniň üçin-ä dogry däl».

Osmanlynyň soňky döwürlerinde raýat intelligensiýa Fransiýany, harby intelligensiýa Germaniýany özüne nusga edipdiler. Abdylhamyt II Germaniýany tarapymyza çekmek üçin kän jan edipdi. Elbetde, şeýle isleg nemesleriň özünde-de bardy.

Duşuşygyň bolan «Tarabýa» tomusky rezidensiýasy Abdylhamyt tarapyndan Wilgelme sowgat edilipdi. Şol ýerde ilki şazada Abdylhamydyň howlynyň içinde köşgi bardy. Agasy Soltan Abdyleziz bir gün gaýykly gezelenç edip ýörkä: «Bu ýer behiştiň bir bölegi ýaly, bu bag bilen köşk kimiňki?» diýip sorapdyr. «Iniňiz Abdylhamyt şazada hezretleriniňki» diýlende, ol «hany, gidip göreliň onda» diýip, Abdylhamydyň köşgüne myhman bolupdyr. Soňra ol ajaýyp binanyň ýykylmagyny buýrupdyr. Ol «Hamyt, inibatyr, men saňa saňa mundan has gowsuny gurduryp bererin» diýipdir. Köşk üstüne köşk gurmak we köşk gabanjaňlygy şol döwrem, häzirki döwrem Türkiýäniň ganyna siňen ýaramaz nysaklaryň biri.

Elbetde, Abdyleziz şol ýerde soň köşk gurdurmandyr.

Nemeslere sowgat edilen howluda nemes gonamçylygy-da bar. Goltz paşa bilen birlikde ol ýerde 900 sany nemes ofiseri we esgeri ýatyr.

Nemes prezidenti şol ýerik çagyrylypdyr, meniň pikirimçe-de dogry saýlaw bu. Emma ýoldaş Ştaýnmaýeriň ýany bilen äpet döner getirmegi we muny türk-nemes dostlugynyň nyşany hökmünde görkezmegi meni az-kem ynjalykdan gaçyrdy. Ýadyma birnäçe ýyl mundan öň Berlinde gatnaşan simpoziumym düşdi.

60 Yılın Ardından Türkiye-Almanya İlişkileri ve Almanya'daki Türkler

Editörler:

Hacı Mehmet Boyraz - Havva Mazi



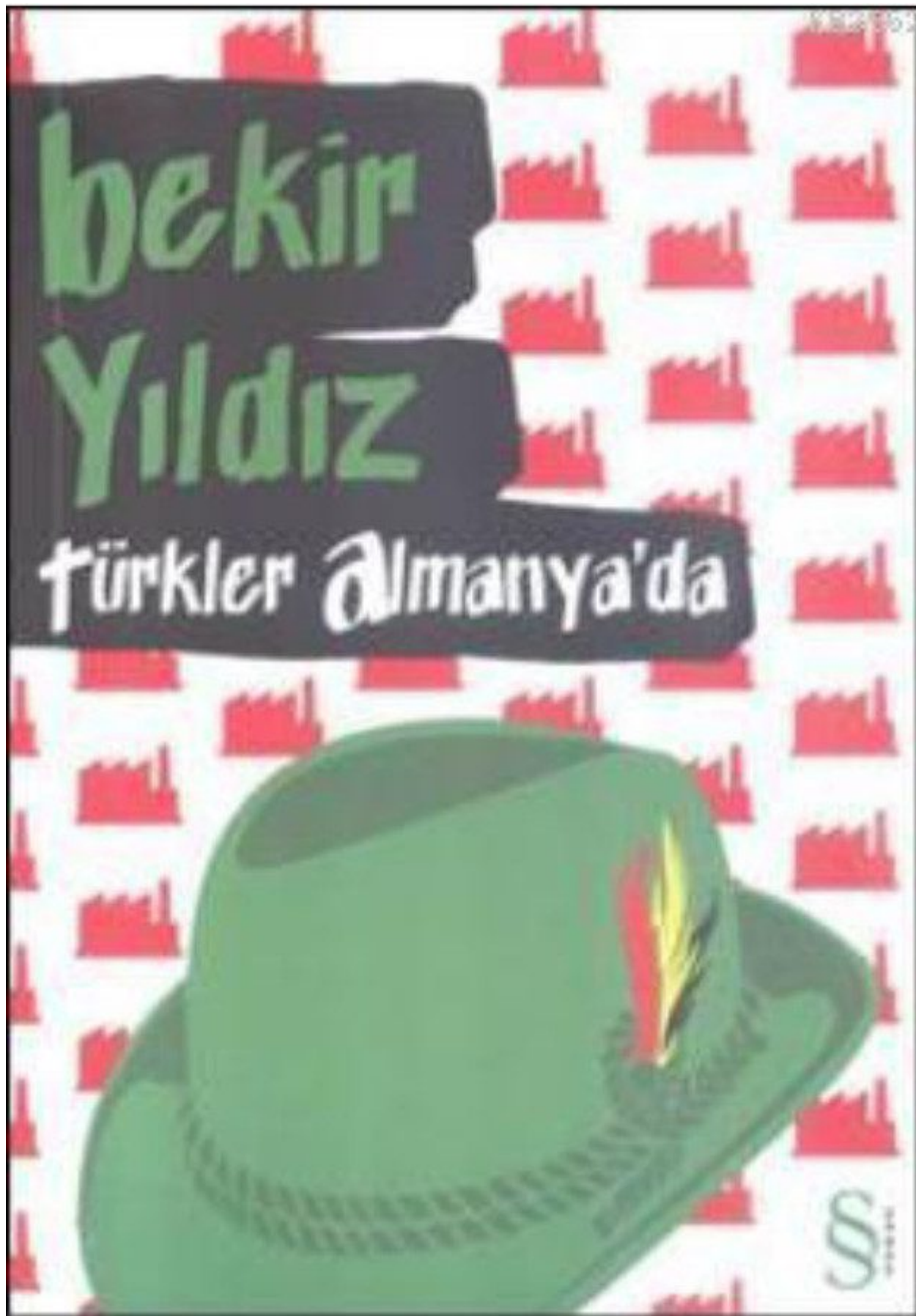
Aktif
YATIRIMCI

- **Şöhlat muhabbeti**

Türkiye-Ýewropa gatnaşyklary hakda pikir alşylan simpoziumynda

nemes ýazyjysy «Men aslynda türkleri gowy görýärim, gerek-ýarak zatlarymy maňa iň ýakyn ýerdäki türk bakgalyndan satyn alýaryn. Onuň satýan şöhlatlary, pideleri beýlekileriňkiden has gowy. Ýöne men şol bakgaly halamok we bu Türkiýäniň Ýewropa mynasyp ýurtdugyny aňlatmaýar» diýipdi. Gezek maňa ýetende: «Menem türk edebiýaty bilen birlikde dünýä edebiýatynyň içinde ulalan adam, Gýotäniň «Weltliteratur» («Dünýä edebiýaty») ideýasyna tüýs ýürekden ynanyryn. Şillerden, Kleýstden, Geýneden, Gegelden, Kantdan, Tomas Manndan we adyny bir gezek agzap bilmejek köp sanly nemes sungat adamlaryndan, beýik nemes kompozitorlaryndan gaty köp zat öwrendim. Ýöne men hiç wagtam nemes medeniýetini örän meşhur nemes sosiskasynyň derejesine düşürmedim».

Türkiýede intelligensiýanyň gaty köp sanly wekili-de meniň ýaly pikir edýär. Şonda-da menden öň çykyş eden «ýazyjynyň» türk-nemes gatnaşyklaryny gastronomik kategoriýada aňlatmagy maňa juda pes derejeli çykyş bolup göründi. Elbetde, gastronomoýa hem medeniýetiň bir bölegi, emma hemmesi däl. Gýotäniň «Weltliteratur» ideýasyna eýerjek bolsak, gatnaşyguk ikitaraplaýyn bolmaly. Genial ýazyjy «Gündogar-Günbatary diwany» atly eserinde Hoja Hapyzyň, Sagdy Şirazynyň sygyrlaryndan täsirlenip, «Hikmetnama» atly bölümleri ýazypdyr we «Gündogaryň şahyrlary Günbataryň şahyrlaryndan has belentdir» diýip bilipdir.



- **Dönerstag**

Dogrymy aýtsam, iki ýurduň arasyndaky medeni gatnaşyklaryň

döner derejesine düşürilmegi göwnüme ýaramady.

Ýetmişinji ýyllaryň başynda Germaniýada we Ýewropanyň beýleki ýurtlarynda döner diýilýän zat ýokdy. Soň-soňlar ýek-tük dönerçiler peýda boldy, ýöne olar uly üstünlik gazanup, Germaniýadaky «McDonald's»-y hem ikinji orna düşürdiler. Hatda nemesler penşenbe gününe «Dönerstag» diýmäge başladylar. Munuň özi gowy zatdy. Beýle folklor gatnaşyklarynyň gymmaty başga bolýar. Meniň bärde nägilelik bildirýän zadym, syýasy-intellektual gatnaşyklaryň diňe oda gyzdyrylan etiň derejesine düşürilmeli däldigi. Şonuň üçin Arif Dinonyň «Döner kebab dönmän geçsin» setirini ýatladym.

Dogrusy men, Germaniýada Türkiýäniň pes medeniýet hökmünde tanadylmagy, düşünensirän bolup ýurduň milli ýüzüniň döner-kebaba we garyn tansyna düşürilmegine garşy.

Şu günler Ahmet Hamdi Tanpynaryň bir kitabynyny okaýaryn. Kitapda awtor Ytri we Däde ependiniň medeniýete, saz sungatyna getiren täzelikleri giňden beýan edilýär we sungat ýoly arkaly bir döwrüň deňeşdirmesi berilýär. Ýeri, ýewropalylar Türkiýedäki ýokary medeniýeti bilenok diýeli. Biziň özümize näme bolýar? Näme üçin özümizi diňe folklor derejesinde beýan etmegiň ýoluny saýlap alýarys? Tapawudyny seljerip bilmeýändigimiz üçinmi?

Galyberse-de, osmanly desterhanynda döner diýilýän zat bolmandyr, Germaniýanyň entek adyny-da eşitmedik sofistlik tagamlary bolupdyr.

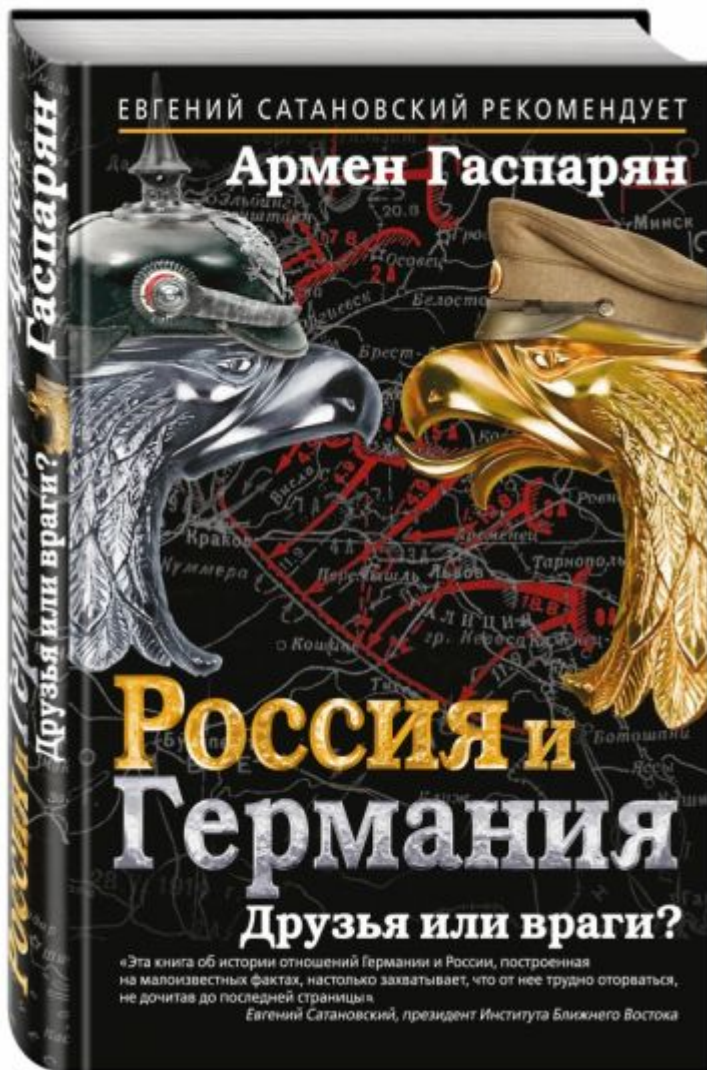


- **Jem Özdemiriň kyssasy**

Öňräk «Friedrich Ebert» fondunyň «Balykçy we onuň ogly» («Balıkçı ve Oğlu») romanynyň nemes dilinde çykan neşiri mynasybetli geçiren tanyşdyryş dabarasyna gatnaşypdym. Berlinde Klawdiýa Rot, Jem Özdemir, Martin Şuls ýaly tanalýan ministrlerdir syýasatçylar bilen duşuşdym we dürli temalarda pikir alyşma mümkinçiligini tapdym. Emma ünsümi çeken zat şu boldy. Germaniýa indi öňki Germaniýa däl. Türkler ynanyp bolmajak derejede Germaniýa bilen bitewileşipdir. Türk dilini

öwrenýän birnäçe nemese duş geldim, indi nemes-türk maşgalasyny gurmak dagy iň ýokary derejelerdenem geçip giden öwrenşikli ýagdaýa öwrülip gidipdir. Nemesleriň we türkleriň arasynda gatym-gatym bolup giden durmuş kemala gelipdir. Bu elbetde gowy zat.

Jem Özdemir ýaly gardaşymyzyň Germaniýanyň Oba hojalyk ministri bolmagy-da bellärlikli zay. Duşuşan agşamymyzda Jem maňa bir gowy zady aýdyp berdi. Germaniýanyň ekerançylyk we maldarçylyk boýunça önümçilik birlikleri örän güýçli we çak edilşi ýaly aşa konserwativ (dindar) adamlar. Jem Özdemir Oba hojalyk ministri bolanda eden ilkinji çykyşynda olara şeýle diýipdir: «Meni üç sebäpden halaman bilersiňiz. Haýsysy has beter bilemok, ýöne men «Ýaşyllar» partiýasyndan, ikinjisi men wegetarian, üçünjisem türkdügim». Onuň bu degişmesinj konserwativ telekeçiler gülmek bilen garşylapdyr we aradaky sowuklyk giderilipdir, mähirli gatnaşyk ýola goýlupdyr. Jem Özdemir Germaniýanyň oba hojalyk ministri bolup işe başlandan soň Ýewropa bileleşiginiň oba hojalyk syýasatynda, maldarçylykdan balykçylyga çenli hemme ugurda möhüm kararlary kabul etdi. Şular ýaly ministriň wegetarian bolmagy-da juda täsin.



• Germaniýa we Russiýa

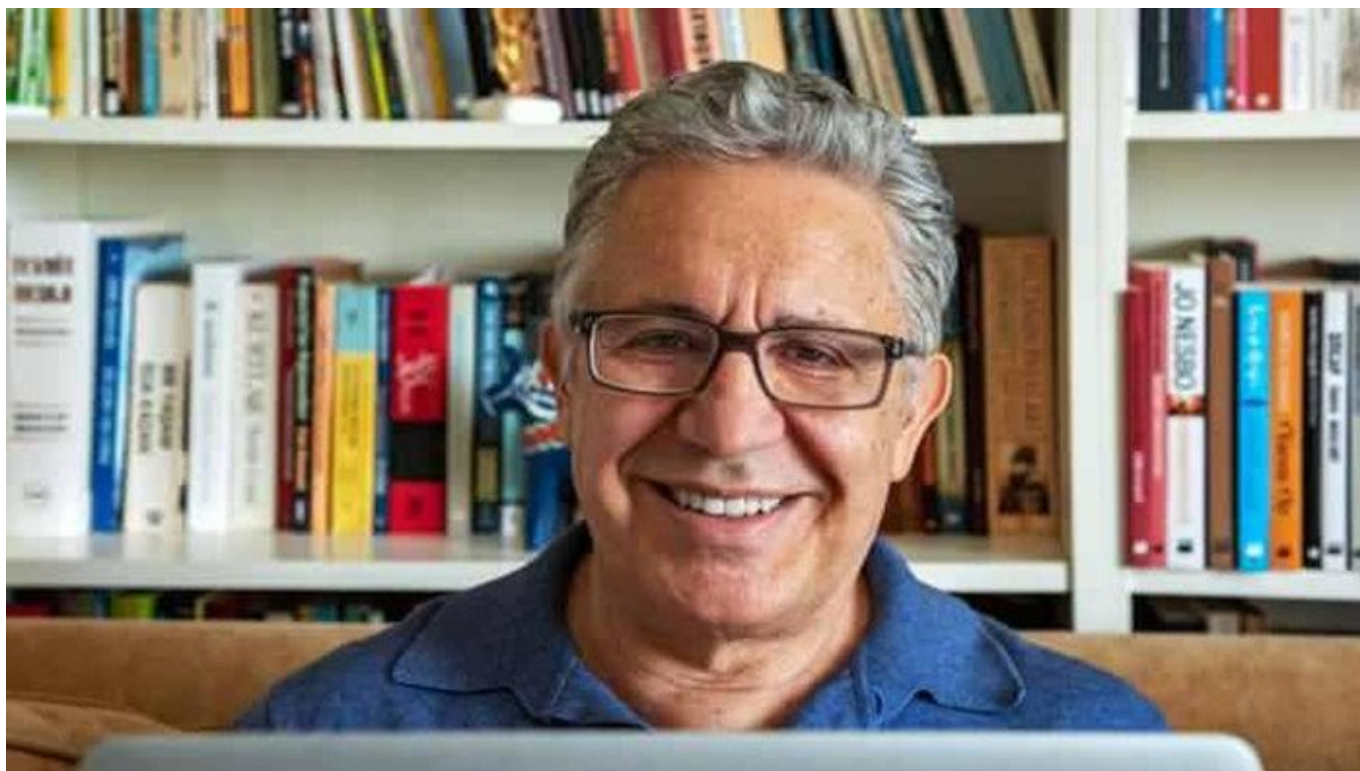
Germaniýanyň dünýä taryhynda we biziň taryhymyzsa nähili uly ornunyň bardygyny aýtmagyň hajaty ýok. Mustapa Kemal Atatürk şazada Wahdetdiniň kömekçi bolup Berline gidende, kaýzer Wilgelm bilen duşuşypdy we manýowrlara gatnaşypdy. Ol Ikinji jahan uruşynda ýykylyp, soň ýene öňküsi ýaly gurlan «Adlon» oteline haýran galýandygyny gizläp durmandyr.

Germaniýa şolar ýaly orny we ähmiýeti uly ýurt welin, häzirki Ukraina uruşynyň geljekde bolup biläýjek rus-nemes ýaranlygynyň öňüni almak üçin gurnalandygyna bolan şübhelerim bar. Çünki geografiki taýdanam biri-birine ýakyn bu iki ýurtda ruslaryň tebigy baýlyklary bilen nemesleriň tehnologiýasy birleşen wagtynda garşysyna çykyp bolmajak läheň güýjüň orta çykjakdygy görnüp dur.

Edil häzir şu uruş zerarly nemeslere energetika üç esse gymmat düşýär we elbetde bulam olaryň kösençlik çekmegine getirýär.

Suwasty gaz geçirijiniň partladylmagy-da munuň iň bärkije mysaly.

Bellik: Şu makalamy redaksiýa ugradandan soň «FAZ» nemes gazetinde meniň aýdan pikirlerim bilen ugurdaş pikir ýöredýän makala çap edildi. Makalanyň sözbaşysy şeýle: «Bir çiş iň üstünde klişe... Germaniýa türkleri baýraklar alýar, waksinalary çykarýar, emma Federal prezident kebaby integrasiýanyň simwoly hökmünde hödürleýär».



Zülfü LIWANELI.

«OKSIJEN» gazetini, 26.04.2024 Publisistika